

Colecție coordonată de
LIVIA SZÁSZ

SIMON SEBAG
MONTEFIORE

LUMEA

O ISTORIE
DE FAMILIE

Traducere din limba engleză de
ANCA BĂRBULESCU, SMARANDA NISTOR și DIANA ZOTEA

TREI

Editori:
SILVIU DRAGOMIR
MAGDALENA MĂRCULESCU
VASILE DEM. ZAMFIRESCU

Redactare:
ILIEȘ CÂMPEANU

Director producție:
CRISTIAN CLAUDIU COBAN

Dtp:
MIRELA VOICU

Corectură:
OANA APOSTOLESCU
DANA ANGHELESCU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
SEBAG MONTEFIORE, SIMON

Lumea - O istorie de familie / Simon Sebag Montefiore ; trad. din lb. engleză de Anca Bărbulescu, Smaranda Nistor și Diana Zotea. - București : Editura Trei, 2024
Index
ISBN 978-606-40-2193-9

I. Bărbulescu, Anca (trad.)
II. Nistor, Smaranda (trad.)
III. Zotea, Diana (trad.)

94

Titlul original: *The World. A Family History*
Autor: Simon Sebag Montefiore

Copyright © Simon Sebag Montefiore 2022
First published by Weidenfeld & Nicolson, London

Copyright © Editura Trei, 2024
pentru prezenta ediție

O.P. 16, Ghișeul 1, C.P. 0490, București
Tel.: +4 021 300 60 90;
Fax: +4 0372 25 20 20
e-mail: comenzi@edituratrei.ro

www.edituratrei.ro

ISBN 978-606-40-2193-9

FIULUI MEU DRAG,
SASHA

În amintirea părinților mei,
Stephen și April

Dacă un regat se poate numi o mare familie, și o familie este un mic regat, sfâșiat între tabere adverse și expus la riscul revoluțiilor.

Samuel Johnson

Lumea este un munte, iar faptele noastre, glasuri;
Glasurile au ecou; la noi se vor întoarce.

Rumi

Până când leii vor avea și ei istorici ai lor, istoria vânătorii îl va ridica mereu în slăvi pe vânător.

Chinua Achebe

Adevărul nu a căzut niciodată mort în stradă până acum; atâta afinitate are cu sufletul omului, încât sămânța lui, oricum ar fi aruncată, va prinde undeva și va rodi însutit.

Theodore Parker

Pretutindenea-s lupte,
Soiuri și chipuri de rele [...] se dezlănțuie-n lume sălbaticul Marte.
Astfel quadriga odat' ce-a țâșnit din ocolu-i s-așterne
Câmpului.¹

Vergiliu

Întrebarea este: care pe care.

Lenin

Căci cei care cred că din istoria particulară pot să priceapă cum se cuvine ansamblul mi se pare că pătesc tocmai ca niște oameni care, văzând bucățile împrăștiatate ale unui corp mai înainte viu și frumos, ar socoti că își dau destul de bine seama de puterea și de frumusețea însăși a ființei vii. [...] Numai prin împletirea și compararea tuturor părților, precum și prin asemănarea și deosebirea lor, se poate ajunge la aceasta; și numai cine cercetează cu atenție istoria sub toate aspectele va putea să tragă din ea folos și desfătare.²

Polybios

Pe când e omu-n miezul vieții lui m-aflam într-o pădure-ntunecată, căci dreapta mea cărare mi-o pierdui.³

Dante Alighieri

¹ Publius Vergilius Maro, *Bucolice*. Georgice, I, 505–513, trad. Theodor Naum, Editura pentru Literatură Universală, București, 1967, p. 72. (*N.t.*)

² Polybios, *Istorie*, I, 7, trad. Virgil C. Popescu, Editura Științifică, București, 1966–1973, v. I, p. 60. (*N.t.*)

³ Dante Alighieri, *Divina Comedie*, I, 1–3, trad. George Coșbuc, Polirom, Iași, 2000, p. 65. (*N.t.*)

CUPRINS

Prefață și mulțumiri / 25

Introducere / 29

ACTUL ÎNTÂI

Casele Sargon și Ahmose: zigurați și piramide / 39

Poetă, prințesă, victimă, răzbunătoare: Enheduanna / 39

Kubaba: prima regină / 45

Khufu și mama lui: constructorii de piramide / 48

Pe tata nu l-am cunoscut: Sargon, zdrobitorul de regi / 50

Răzbunarea Enheduannei / 52

Capul zdrobit al lui Seqenenre cel Viteaz / 54

Hatshepsut: Cea Dintâi dintre Femei — primul faraon / 58

Copil iute ca gândul, țințaș neîntrecut, îmblânzitor de cai, doborâtor de tauri: Amenhotep / 60

Stăpâna Egiptului: aur, soții și diplomatie / 61

Casele Hatușas și Ramses / 63

Mania soarelui: Nefertiti și regele din Hatti / 63

Tranziție: Nefertiti bărbat, soția lui Tutankhamon și prințul din Hatti / 64

Ciocnirea carelor de luptă: Ramses și Muwatalli / 66

Regine războinice: Doamna Hao de Shang, Puduhepa de Hatușas și

Nefertari a Egiptului / 68

Faraonii nubieni și Marii Regi din Ashur: Casa Alara *versus* Casa Tiglat-palassar / 73

Trei regine: Izabela, Semiramida și Atalia / 73

Tiglatpalassar și familia lui: asirienii care au cucerit lumea / 75

Alara al Kușului: primul imperiu african / 76

Africa *versus* Asia: Shabaka *versus* Sennacherib / 78
 Depresia unui Rege al Lumii: Esarhaddon și Taharqo / 79
 Assurbanipal și bunica lui: un parteneriat pentru putere / 80

ACTUL DOI

Haxamani (Ahemenizi) și Alcmeon: casele Persiei și Atenei / 85

Nabucodonosor, regina lui și târfa Babilonului / 85
 Cyrus și regina Tomyris: cuceritorul ajuns pocal / 88
 Darius și Buddha: roata / 93

Regii macedoneni și Haxamanishiya: un duel eurasiatic / 99

Regina Amestris și mutilarea lui Artaynte / 99
 Pericle, Aspasia și ciurma din Atena / 102
 Alcibiade și Socrate / 105
 Concursul otrăvurilor din Persia și complotul halitozei literare din Macedonia / 107
 Filip Chiorul și regina Olimpia / 110
 Ruletă: Darius al III-lea și Alexandru al III-lea / 111
 Alexandru, Roxana și Chandragupta: regele lumii, regina afghană, regele indian / 115
 Moarte în Babilon: încep asasinatetele / 119

Clanul Maurya și dinastia Qin / 122

Seleucos în India: ascensiunea lui Chandragupta / 122
 Ashoka — regele care învârte roata / 124
 Inimă de tigru și de lup: se naște dinastia Qin / 126

Familiile Barca și Scipio: Casa Cartaginei și Casa Romei / 130

Iubire între Ptolemei / 130
 Fulgerul african și sacrificiile umane: familia Barca din Cartagina / 131
 Scipio, Hannibal și Masinisa / 135
 Demetrios, rege al indienilor / 138
 Peștele stricat al dinastiei Qin: ascensiunea Micului Ștregar / 139
 Monstruozitate: iată scroafa umană / 142
 Mihrdad și Iuda: ciocanul iudeilor, tirul parților / 142
 Africanus cel Tânăr și regele Numidiei: moartea unor mari orașe / 143

ACTUL TREI

Dinastia Han și Cezarii / 147

Regele Grăsan, fiul lui și Cleopatrele / 147

Înrudiri armonioase, căsnicii însângerate: o prințesă între nomazi / 148

Regele imposibil de otrăvit, dictatorul cu monorhidie și măcelarul adolescent / 150

Istoricul castrat și împăratul Wu / 152

Desfrânatul chel și regina egipteană: Caesar și Cleopatra / 154

Capul lui Crassus și un milion de gali morți / 156

Cui i-o trag: Cleopatra, Caesar și Antoniu / 158

Șarpele Cleopatrei, nasul lui Alexandru / 161

Augustus, Iulia și regina chioară a Kușului / 163

Rândunica Zburătoare și pasiunea mânecii tăiate / 165

Reptila din Capri / 166

De ce n-are poporul roman un singur gât: Caligula și surorile lui / 169

Traianii și Rechinii Primul-Pas: romani și mayași / 172

Promiscuitate la palat: lovitura de stat a Messalinei / 172

Domnia liberților: căsnicia Agrippinei / 174

Mame, frați și surori: Nero, Agrippina și Casa Ban / 176

Autoarea și protectorul-general în bârlogul tigrlui:

Ban Chao și Înțeleapta / 180

Războaie stelare, penisuri găurite, sclavi sexuali și băi cu aburi / 183

Hadrian îndrăgostit: moarte pe Nil / 187

Severi și Zenobieni: dinastii arabe / 189

Eunucii, filosoful imperial și pandemia / 189

Monstrul filosofului: Commodus / 194

Măcelul eunucilor și megalomania lui Exsuperatorius / 196

Elagabal în tranziție: împăratul african și trei împărătese arabe / 198

Șahul, împăratul împăiat și testiculele în sare / 200

Zenobia și Constantin / 201

ACTUL PATRU

Casele lui Constantin, Sassan și Bufnița-Aruncătoare-de-Suliță / 207

Valori de familie creștine: ucigașul de soție și al treisprezecelea apostol / 207

- Embrionul încoronat și împăratul păgân / 210
- Întâiul-Crocodil și Rugila Hunul / 212
- Attila și împărăteasa Placidia / 214
- Nunta însângărată a lui Attila și mireasa lui Iustinian / 216
- Qusay și Iustinian: de la Constantinopol la Mecca / 219
- Iustinian: Solomon, te-am întrecut / 220
- Pandemia lui Iustinian — și păsările ucigașe din Mecca / 222

ACTUL CINCI

Dinastia Mahomed / 229

- Conflict în familie / 229
- Împăratul care cânta ca un cocoș și lătra ca un câine: nebunia lui Iustin / 230
- Citește! Nu pot să citesc! Citește! Revelația lui Mahomed / 232

Tang și Sassan / 236

- Vânătorul letal, Leul Răsăritului: megalomania lui Chosroes / 236
- Taizong și regele Tibetului / 238
- Călătoriile lui Xuanzang: deschiderea Indosferei / 240
- Familia lui Mahomed / 242
- Treceți-i prin sabie pe cei cu prepuș! Cuceririle familiei lui Mahomed / 244
- Fermecătoarea Wu: împărăteasa mi-a ucis copilul / 247

ACTUL ȘASE

Casele lui Mahomed și Carol cel Mare / 253

- Caesar Arab și Yazid al preacurviei, Yazid al maimuțelor / 253
- Spermă politică: dinții și ghearele împărătesei Wu / 255
- Ucigașul de Muște din Damasc și împărăteasa Tang / 259
- Ciocanul și califul-playboy: pizde pe fruntea leului / 262
- Vărsătorul de Sânge și sugarul uriaș:
ascensiunea lui Abbas, căderea dinastiei Tang / 265
- Șoimul din al-Andalus și porumbițele încoronate
de la Aix: Abd al-Rahman și Carol cel Mare / 270
- Uciderea demonilor: spada lui Carol cel Mare / 273
- Încoronarea lui Carol cel Mare, nunta lui Harun / 273
- O mie și una de nopți*: califul și cântărețele staruri ale Bagdadului / 275

Adu-mi capul lui Jafar, jigodie! / 278

Mierla Córdoba / 280

Casa lui Rurik și Casa lui Vasile / 282

Magia: Rurik și vikingii — război dezlănțuit, sex în grup
și sacrificii umane / 282

Constantinopol și Roma: Vasile, împlânzitorul de cai cu o sprânceană, și
Marozia, senatoarea / 285

Păgâni creștinați: Vladimir și Rollo / 290

Califul Córdoba / 292

Regii *ghana* și Casa al-Fatimiyya / 294

Putere africană: *ghana* din Wagadu și stăpânul din Cairo / 294

Parfumurile lui al-Misk, peștele lui Jawar și vizirul evreu: Casa al-Fatimiyya
/ 297

Caligula din Cairo, doamna puterii și orbitorul de bulgari / 299

Familia lui Dinte-Albastru cucerește Anglia: Șovăielnicul, Braț-de-Fier,
Barbă-în-Furculiță și Picior-de-Iepure / 301

Americanii: Freydis și Șarpele cu Pene / 303

ACTUL ȘAPTE

Song, Fujiwara și Chola / 309

Eseuri de la Iazul Visurilor: praf de pușcă, bani de hârtie, poezie — rafinații
împărați Song / 309

Două autoare — Murasaki și poetesa / 313

Selgiucizi, Comneni și familia Hauteville / 318

Arslan, leul neînfrânt, și Zoe cea fără vârstă / 318

Guillaume Braț-de-Fier, Robert cel Viclean și Sichelgaita Amazoana / 320

Penis într-un palmier: prințesa poetă și leul vanitos / 323

Pârțul lui Roger, magia lui Zaynab și sabia Cidului / 327

Cruciați: Uriașul și fiica împăratului / 329

ACTUL OPT

Genghis: o familie de cuceritori / 339

Ascensiunea și căderea hanului / 339

Căderea lui Temujin / 341

Tamara, luptătoarea întru Mesia / 342

Temujin revine / 345

Seducătorul și Răzbunătorul: dinții lui Andronic și ochii dogelui / 347

Genghis — „viața mea de aur“ — și Moartea Neagră / 350

Genghis și fiii: care este cea mai mare bucurie a bărbatului? / 352

Khmeri, Hohenstaufen și Polo / 356

Jayavarman al Angkorului și Minunea Lumii / 356

Genghis și Frederic: spectacol lângă patul de moarte / 358

Pe când femeile conduceau lumea: Sorqaqtani și Razia / 362

Aleksandr Nevski și Möngke-Han: cucerirea lumii reîncepe / 364

Hulagu și Saadi: cum să găzduiești un elefant,
cum să măcelărești un oraș / 366

Aș vrea să fiu praf: regele-sclav și ultimul Hauteville / 368

Kubilai și frații Polo / 370

Dinastia Keita din Mali și dinastia Habsburg din Austria / 372

Rudolf cel rapace și Marco „Milion“ / 372

Kubilai invadează Japonia / 375

Evadarea celor trei Polo și istoricul ilhanilor / 377

Sundiata, Regele Leu: *mansa* din Mali și Mexica din insula-cetate / 378

Cel mai bogat om din lume — Musa la Cairo / 383

Moartea nimicitoare: patru scriitori și Marea Moarte / 385

ACTUL NOUĂ

Tamerlan, Ming și *oba* din Benin / 393

Otomanii sosesc în Europa: două castele și o nuntă / 393

Turnurile de capete: Tamerlan și poetul Hafiz / 397

Tamerlan cucerește Delhi; Fulgerul în cușcă / 400

Împăratul lumii: Tamerlan la Samarkand / 402

Împăratul-cerșetor: moartea prin o mie de tăieturi și exterminarea până la a noua spiță / 403

Urmați calea Chinei: amiralul eunuc și mormântul lui Tamerlan / 405

Masacrul concubinelor / 408

Regele Leopard și João Bastardul / 408

ACTUL ZECE

Medici și Mexica, otomani și Aviz / 417

Henric Navigatorul: sclavi, zahăr și aur / 417

Cosimo și papa-pirat:

în numele lui Dumnezeu și al afacerilor prospere / 419

Tăietorul-Gâtului și Cuceritorul: căderea Constantinopolului / 422

Mexica, imperiul lui Itzcoatl: cei care mor pentru zeu / 425

Dinastiile incașă, Trastámara și Rurik / 428

Zguduitorul Lumii și neputinciosul / 428

A Doua și a Treia Romă: Cezarul Mehmed și Sofia din Moscova / 431

O lovitură fără rezultatele așteptate: Magnificul și Michelangelo / 434

Kremlinul Sofiei; Skanderbeg al Albaniei; portretul lui Bellini / 438

Manikongo, familiile Borgia și Columb / 440

Isabela și Ferdinand: cuceritori ai islamului, năpastă a evreilor / 440

Manikongo din Kongo și El Hombre din Portugalia / 443

Anacaona, amiralul și regina / 446

Focul deșertăciunilor:

papa Alexandru și orgia cu castane a familiei Borgia / 450

Habsburgi și otomani / 455

Arhisomnorosul Imperiului Roman și Ioana Nebuna / 455

Imbatabilii: cei doi *terribiles* — Iuliu și Michelangelo / 459

Luther și Leon: excrementele diavolului și elefantul papei / 462

Prădătorii din Orient ai lui Manuel: da Gama și Albuquerque / 466

ACTUL UNSPREZECE

Urmașii lui Tamerlan și Mexica, otomani și Safavizi / 473

Babur cucerește Delhi / 473

Selim — cufundat în sânge / 476

Acel Alexandru-Iisus al Persiei concurează pentru cucerirea lumii / 477

Roxelana și Suleiman: Cea Veselă și Magnificul / 479

Carol și *Manikongo* / 482

Cortés, Malinche și Montezuma / 486

Isabel Montezuma: ultima împărăteasă și căderea populației Mexica / 489

Incași, Pizarro, Habsburgi și Medici / 494*Le Grand Nez și împărăteasa garoafă / 494*

Incașul și conchistadorul / 496

Ducele Negru, Michelangelo și Jaful Romei / 497

Judecata de Apoi a lui Michelangelo și căderea Ducelui Negru / 499

Favoriții lui Suleiman: Roxelana și Ibrahim / 500

Dinastiile Tamerlan, Rurik, Otomană și Casa Mendes / 502

Sugrumări și bătălii pe mare: frații Barbarossa și Regina Pirat / 502

Frații Habsburg și conchistadorii lor / 505

Împărăteasa otomană, Păduchele Norocos și Doña Gracia / 511

Regele prudent și cele trei regine englezoaice / 514

Hoida! Bestia însetată de sânge / 521

Sultanul cel Blond, ducele evreu, vizirul sârb / 526

Dinastiile Valois și Saadi, Habsburg și Rurik / 529*La serpente*: o regină Medici în Franța / 529

Fiul ucigaș flagelant al lui Filip și fratele smintit: victorie și durere / 532

Nunta roșie: regele ștrengar, regina crocodil și țarul psihotic / 535

Uciderea fiilor: regele hermafrodiților și țarul Siberiei / 538

Bătălia celor trei regi morți:

Sebastian cel Adormit și Mansur cel Auriu / 540

Regele Bayano, Drake și Diego / 543

Două Armade: a lui Filip și a lui Hideyoshi / 546

Împăratul nebun din Praga / 550

ACTUL DOISPREZECE

Dinastiile Dahomey, Stuart și Viliers, Tamerlan și Otman / 557

Regele vrăjitoarelor — Iacob îndrăgostit, Shakespeare la curte / 557

Împărătesele din Agra și Constantinopol: Lumina Palatului și Luna Frumoasă / 564

Căderea: Prințul Întunericului și coprofagul Iulius Caesar / 567

Uciși de clismă: favoriții lui Iacob / 569

Asasinare prin compresie testiculară: Kösem și fiii săi / 571

Cei doi Smith, Regele Planetă și cei doi artiști / 572

Sfinți ai Americii: Cromwell, Warwick și Winthrop / 576

Taj Mahal: fiica lui Mumtaz și fiul nebun al lui Kösem / 582

Manikongo Garcia, regina Nzinga și Ahosu Houegbadja:
trei regi africani / 584

Familiile Zumba și de Orania, Cromwell și Villiers / 590

Voi fi târfa gloatei: cei Nouăsprezece Gentilomi din Amsterdam
și prințul pirat din Noul Amsterdam / 590

Sfinți și cavaleri: Carol, Henrietta Maria și Cromwell / 592

Uciderea regilor: bursuci și hatmani, cuburi de zahăr și corzi de arc / 595

Incoruptibila coroană și Mama Magnifică / 599

Întru mila lui Iisus Hristos: Protectorul Oliver și Prințul Dick / 601

Ganga Zumba: regele recordurilor / 604

Regii acaparatori: Shivaji, Aurangzeb și poeta / 607

Regina Dick / 610

Dinastiile Manchu și Shivaji, Bourbon, Stuart și Villiers / 613

Velázquez, Bernini și Artemisia / 613

Anne și Mazarin / 615

Sex, otrăvă și război la curtea Regelui Soare / 618

Frații Veseli și Compania Africa / 620

Minette, Barbara și actul de canibalism la adresa lui de Witt / 623

Marele Qing, mărețul mogul și *Chhatrapati* / 626

Afshari și manciurieni, Hohenzollerni și Habsburgi / 631

Leopold Gură de Porc, Sobieski Praf de Pușcă și
regina Cleopatra: ultimul mare atac / 631

Schimbul, lenjeria regelui și dinastia de Orania / 634

Paturi de moarte titanice: Carol, Alamgir, Ludovic, Kangxi / 639

Cocoșul Robin, monstrul prusac, Hercule polonez / 647

Prințul filosof, *le philosophe* și marchizul / 650

Orgasmul, cuceritorul, diamantul și curtezana:

Nader, Rangila și Frederic / 655

Nu o mai faceți nefericită pe regină:

Maria Tereza — mamă, împărăteasă, războinică / 659

Așa tată, așa fiu? Nebunia Tătucului / 662

Dinastiile Durrani și Said, Hemings și Toussaint / 664

Cuceritori afghani și regi arabi: dinastiile Durrani, saudită și omaneză / 664

Agaja, viceregele din Ouidah și monstrul din Jamaica / 666

Trei familii americane: Hemings, Jefferson și Toussaint / 671

Mimi și Isabela: fundulețul tău de arhanghel / 674

Romanovi și Durrani, Pitt, comanși și Kamehameha / 679

Războiul lui Pitt: Marele Plebeu / 679

Seniorii ai războiului indieni: Durrani și Clive / 680

Creatori ai imperiului: războinici comanși și șarpele Pitt / 684

Domnia sculii și a păsăricii: Ecaterina cea Mare și Potemkin / 686

Viermii lui Durrani: imperiul din India / 690

Radicali: Jefferson și familia Hemings;

regina englezoaică a Danemarcei și căderea doctorului / 691

Antoaneta și Ludovic: terapie sexuală imperială la Versailles / 696

Trage cu săgeata: Kamehameha și bucătarul / 697

Intervenția: Antoaneta și Fersen / 701

Mozart, Iosif și erecțiile lui continue / 702

ACTUL TREISPREZECE

Famiiliile Arkwright și Krupp, Habsburg, Bourbon și Sanson / 709

Titanul Înnebunit după Fier, ducele canal, Beau Dandy,

Bătrânul Picior de Lemn și Moll Hackabout / 709

Sally Hemings și Maria Antoaneta:

colierul de diamant și scumpul iubit / 715

Saint-Georges, legături periculoase și aboliționiștii / 719

Recviem: Iosif și Mozart / 722

Antoaneta, călăul și ghilotina / 727

Două revoluții — Haiti și Paris:

Cecile și Toussaint, Robespierre și Danton / 730

ACTUL PAISPREZECE

Bonaparte și albanezi, famiiliile Wellesley și Rothschild / 735

Antoaneta, Joséphine și briciul național / 735

Spartacus negru și tiranul virtuții / 740

O grămadă de globi oculari: tigrul Tipu și Leul din Punjab, familia

Wellesley și eunucul răzbunător / 744

Puternicii Egiptului: Bonaparte și Mehmed Ali / 750

Doi generali: Toussaint și Napoleon / 752

Un împărat și cinci regate / 757

Regii capitalului: familia Rothschild / 761

Zuluși și Saudiți, familiile Cristophe, Kamehameha și Astor / 764

Monarhii tropicale: regii din Haiti și din Brazilia / 764

Soții ale cuceritorilor: Kamehameha și Napoleon / 768

Famiiliile Wellesley, Rothschild și femeia care călărește bestia / 770

Cuceriri arabe: Mehmed Ali și Saudiții / 771

Napoleon, Maria și Moscova: francezii sunt ca femeile — nu trebuie să stai prea mult departe / 773

Waterloo: secolul britanic; Napoleon al II-lea și ascensiunea familiei Rothschild / 775

Shaka Zulu, Moshoeshe și dona Francisca: *Mfecane* / 779

Făuritori de imperii din Africa de Est: Mehmed Ali și Said / 784

ACTUL CINCISPREZECE

Braganza și zuluși, albanezi, dahomeeni și familia Vanderbilt / 789

Eliberatorii: Bolívar și Pedro / 789

Regina Marie Louise din Haiti și Marele Lord din Paraguay: experimentul rasial al dr. Francia / 794

Manuela, Eliberatorul și Regele Bumbac / 796

Romanticii și națiunea modernă: aventura greacă a lordului Byron și *Simfonia a IX-a* a lui Beethoven / 798

Mă înjunghii pe mine, rege al lumii? Bolívar și Shaka / 801

Revoluție: Pedro și Domitila / 803

Familia Gladstone — Quamina și Sir John: sclavi rebeli și stăpâni de sclavi / 806

Lord Cupidon și doamnele protectoare / 808

Mai bine mor decât să trăiesc ca un sclav: Daddy Sharp și abolirea / 810

Femeile luptătoare din Dahomey, viceregele din Ouidah, califul din Sokoto și Comandantul Pretorius / 811

Napoleon al Estului: tactica lui Mehmed — și leoaica sikh din Punjab / 814

Războinici americani: gloanțele lui Jackson și piciorul lui Santa Anna / 817

America se orientează spre vest: regele Hawaiiului, regina Emma și comandorul Vanderbilt / 824

ACTUL ȘAISPREZECE

Familia Bonaparte și manciurieni, Habsburgi și comanși / 831

Revoluții și politică de masă: Ludovic Napoleon și Lola Montez / 831

Curtezane și *Das Kapital*: Napoleon și Marx / 835

Splendeurs et misères des courtisanes / 839

Eliza Lynch și regina Victoria: două femei puternice / 843

Rebeliune: ultimul Timurid și primul Nehru / 847

Jupuiți, trageți în țeapă, ardeți: britanicii recuceresc India / 849

Dragonul Șchiop, Bătrânul Șobolan cu Cap de Fier și micuța An:
ascensiunea lui Cixi / 851

La nevoie, sed-u-l pe împărat — Napoleon, Regina de Cupă și *Risorgimento*
italian / 857

O să-i batem mâine — Ulysses și Abraham / 859

Cynthia Parker și Peta Nocona; Franz Joseph și Sisi / 862

Războaie americane; Pedro și López; Charlotte și Eliza / 865

Lincoln și Grant: toți suntem americani / 866

ACTUL ȘAPTESPREZECE

Hohenzollerni și Kruppi, albanezi și nativi americani Lakota / 873

luncherul Nebun, Regele Tun și turnirul puterii moderne: i-am bătut pe
toți! Pe toți! / 873

Ismail Magnificul și Eugénie — imperiul este o femeie bătrână / 878

KKK și Greasy Grass; Grant și Sitting Bull / 881

Cancelarul de Fier și Dizzy / 887

ACTUL OPTSPREZECE

Casele Solomon și Asante, Habsburg și Saxa-Coburg / 895

Salama, prințesă a Zanzibarului, și regele „Leșuri” al Katangăi / 895

Ismail și Tewodros: bătălia pentru Africa de Est / 897

Victoria lui Cetshwayo și ultimul Napoleon / 902

Măcelarul Leopold, Călăul Peters și căpitanul nebun Voulet: cuceriri
africane / 907

Rudolf și Maria la Mayerling; inspectorul Hiedler și Adolf la Braunau / 914

Monarhi moderni: Franz Ferdinand și Sophie,

Pedro și Isabella, dragul de Willy / 918

Casele Hohenzollern și Roosevelt, Solomon și Manchu / 924

- Împărăteasa Cixi, regina Min și Yat-sen — și Soarele Răsare / 924
 Regina Liliuokalani și Teddy Roosevelt: belșugul și spiritul ingenios ale Americii / 927
 Roosevelt și Rough Riders / 936
 Abdulaziz — reîntoarcerea Saudiților / 937
 Rhodes, mitraliera Maxim și Lobengula / 939
 Menelik și împărăteasa Taytu: victorie africană / 941
 Gandhi, Churchill și Mitraliera Sudaneză / 943
 Două vechi împărătese: Cixi și Victoria / 945
 Du Bois, Washington și Roosevelt / 948
 Franklin, Eleanor și Hirohito / 952

ACTUL NOUĂSPREZECE**Hohenzollerni, Kruppi, otomani, Tenno și familia Song / 957**

- Darling, harpistul, Tutu și Concettina: Willy și prietenii lui / 957
 Viena lui Franzi, Freud, Klimt, Hitler și a altor artiști / 959
 O vreau pe dădaca mea: împăratul copil,
 doctorul Sun Yat-sen și surorile Song / 963
 O nuntă în familie: trei împărați și trei pașale / 965

Hohenzollerni, Habsburgi și Hașemiți / 968

- Așa vă întâmpinați voi oaspeții: Franzi și Sophie la Sarajevo / 968
 Un soldat german pe frontul de vest:
 omorul în masă în epoca de masă / 972
 Scrotul kaiserului: Hindenburg ca dictator / 976
 Un rege în Arabia, un bolșevic la Petrograd / 977
 Căderea kaiserilor / 982
 Tigrul, Țapul și Iisus Hristos / 983
 Cât timp avem India: Gandhi și Nehru / 986
 Creierul, olandezul prost și Lucky Luciano / 988
 Proba cu baionetele: regii Münchenului, Siria și Irak / 992

Familiile Pahlavi, Song, Roosevelt și Kennedy și cele mafiotе / 997

- Atatürk, Reza, Lenin: părinte al turcilor,
 lumină a iranienilor și geniu al geniilor / 997
 Surorile Song și Sun, Chiang și Mao / 1001

Jazz: Roosevelt, Josephine Baker, Lucky Luciano
și Nebunii Ani Douăzeci / 1005

Rin Tin Tin: Kennedy, Micul Caesar și FDR / 1007

Feldmareșalul și caporalul / 1010

Cuțitele Lungi; Marea Teroare; impuls de masă și putere personală:
Hitler și Stalin / 1017

Ethiopia cu sau fără ethiopieni: Haile Selassie și Mussolini / 1020

ACTUL DOUĂZECI

Roosevelți, Suni, Kruppi, Pahlavi și Saudiți / 1027

Hirohito invadează China / 1027

Regii petrolului — cucerirea Arabiei: Abdulaziz și Reza / 1028

Așa se face: planul lui Hitler / 1030

Hitler și tânărul rege / 1039

Cea mai mare bătălie din istorie: războiul de anihilare dus de Hitler;
pariul lui Hirohito / 1041

Nu văd decât o singură posibilitate — exterminarea totală:
Hitler și Holocaustul / 1047

Stăpânii de sclavi: Krupp / 1050

Bătălia lui Hitler pentru petrol / 1053

Mao și actrița din Shanghai / 1056

Viitorul omenirii: Roosevelt, Stalin și Jack Kennedy / 1059

FDR și cei trei regi / 1063

Încă putem învinge: ofensiva lui Hirohito / 1065

ACTUL DOUĂZECI ȘI UNU

Familiile Nehru, Mao și Sun, mafioți, Hașemiți și albanezi / 1071

Strălucirea a o mie de sori:

non-surpriza lui Truman și secolul american / 1071

Moartea uneia dintre cele două Indii: Nehru, Jinnah și viceregina / 1074

Doi regi: Faruk, Abdullah și partajarea Palestinei / 1079

Mao, Jiang Qing și sora Song roșie / 1083

Tigrul Kim și războiul prin interpuși al lui Stalin / 1088

Hotelul Nacional al lui Meyer Lansky;
revoluția eșuată a lui Fidel Castro / 1091

Fat Fucker și Boy Scout: Nasser și șahul pun mâna pe putere /	1093
Famiiliile Norodom și Kennedy, Castro, Kenyatta și Obama /	1098
Tânărul rege al Cambodgiei /	1098
Un israelian la Paris /	1101
Minerul și înotătorul: Hrușciiov și Mao /	1102
Spintecat la Bagdad: <i>El Rais</i> și ultimul rege al Irakului /	1103
<i>La grandeur</i> : de Gaulle și Houphouët /	1104
Lănci arzătoare: Kenyatta, Nkrumah și Barack Obama (senior) /	1108
Nikita și Jack, Mimi și Marilyn /	1111
Leul din Iuda — și Macul Negru african /	1115
Frați: cei doi Castro și cei doi Kennedy /	1119
Instalarea de armament nuclear în Cuba: curva de milionar și gangsterul imoral /	1121
Sihanouk și șahul /	1126
Iese Kennedy: LBJ și MLK /	1129
Hașemiți și famiiliile Kennedy, Mao, Nehru și Assad /	1132
Leonea balerina: Brejnev la putere /	1132
Mușcătura scorpionului și căderea Micului Tun:	
Mao o asmute pe Jiang Qing /	1133
Nasser și regele: șase zile din iunie /	1138
Asasinatele: JFK, MLK, Mboya /	1140
Afrodiziacul puterii: Kissinger și jocul în trei al lui Nixon /	1145
B-52: Mao și Pol Pot /	1147
Spuneți-mi „domnule” — Păpușa Mută domină India /	1149
Îmi plac oamenii de dreapta:	
Metternich al americanilor și regele-filosof al Chinei /	1150
Casele Solomon și Bush, Bourbon, Pahlavi și Castro /	1153
Fiare sălbatice și lei: Assazii din Damasc /	1153
Păuni imperiali: ospățul satanic și îngerul /	1155
Regele David s-a pensionat? Negusul și maiorul Mengistu /	1159
Fratele Numărul 1 și Banda celor Patru /	1161
Cruciatul și prințul: tirani și democrați europeni /	1164
Indira și fiul /	1166
Micul Tun, Cei Opt Nemuritori și banda Scorpionului /	1168

Africa lui Castro / 1169
Maestrul spion: Andropov și protejatul său Gorbaciov / 1173
Imamul, șahul și Saddam / 1175
J.J. al Ghanei și Sadat la Ierusalim / 1179
Operațiunea 333 la Kabul / 1182
Poppy, Osama și W / 1184
Maggie și Indira / 1187
Familia Nehru: a treia generație / 1193

ACTUL DOUĂZECI ȘI DOI

Elțîni și Xi, familiile Nehru și Assad, Bin Laden, Kim și Obama / 1199

Idiotul și Tunul: Gorbaciov, Deng și singura putere / 1199
Noua Africă: Mandela și J.J., Menes și Isaias / 1202
Familia: Boris, Tatiana și Rasputin / 1211
Cavalerii Damascului, filme marxiste cu monștri și regii datelor: aifoane și pumnale / 1214
Prințul turnurilor / 1225
Bashar, baioneta și Mona Lisa Indiei / 1234
Unde pândesc din umbră lei și gheparzi / 1237
Uciderea lui Geronimo / 1239

ACTUL DOUĂZECI ȘI TREI

Trumpi și Xi, Saudiți, Assazi și Kimi / 1245

Califatul și Crimeea / 1245
Dinasticii / 1247
Împăratul, țarul și actorul de comedie / 1253

Concluzie / 1258

Bibliografie selectivă / 1269

Indice / 1271

Prefață și mulțumiri

Aceasta este o istorie a lumii pe care am scris-o în vremurile amenințătoare ale izolării Covid și ale invaziei ruse în Ucraina. Așa ceva se poate face într-un milion de feluri; sute de istorici, încă din Antichitate, au procedat după cum au găsit cu cale; în ziua de azi, cele mai multe universități au profesori de istorie mondială și se publică anual zeci de astfel de lucrări, multe strălucite, iar eu am încercat să le citesc pe toate. Nicio carte nu este ușor de scris, dar istoria lumii este mai grea decât majoritatea subiectelor. „Cuvintele și gândurile mi se revarsă din minte“, a scris Ibn Khaldun când își compunea propria istorie a lumii, „precum smântâna într-un putinei.“ În scrierea cărții de față a fost implicată multă smântână și s-a scos mult unt din ea.

Mereu mi-am dorit să scriu o istorie umană intimă, precum aceasta. În unele privințe este o abordare nouă, în altele una tradițională, rodul unei vieți de studii și de călătorii. Am avut norocul de a vizita multe dintre locurile menționate în această istorie, să fiu martor la războaie și la lovituri de stat care au un rol în ea și să discut cu câteva personaje care au jucat un rol pe scena mondială.

Când aveam unsprezece ani, tata, un medic cu suflet, mi-a dat o versiune prescurtată a unei cărți căzute acum în cea mai adâncă desuetudine, *A Study of History* a lui Arnold Toynbee. „Poate într-o zi“, mi-a spus el, „o să scrii și tu așa ceva.“ Iar eu am citit ore în șir istorii ale unor locuri și vremuri despre care nu se predă la școala mea engleză, dominată de materii despre dinastia Tudor și naziști.

Cartea aceasta mi-a oferit cea mai mare satisfacție din viața mea de autor și a prezentat cea mai dificilă provocare. Dar am avut de suferit mult mai puțin decât mulți alți istorici. Ibn Khaldun și-a văzut amândoi părinții morți de ciumă. Sir Walter Raleigh și-a scris a sa *History of the World* în timp ce aștepta să fie executat, situație care i-a facilitat, fără îndoială, perspectiva necesară. Dar a fost decapitat înainte să o termine (ce gând insuportabil). Istoria are o putere specială, aproape mistică, de a forma (și, dacă abuzăm de ea, de a deforma) prezentul: de aceea a scrie istorie este o profesie esențială și nobilă, dar periculoasă. Sima Qian (născut aproximativ în 145 î.Hr.), autorul chinez al unei istorii a lumii, a fost acuzat de

defăimarea împăratului și a trebuit să aleagă între pedeapsa cu moartea și a deveni eunuc la palat. A ales castrarea ca să-și termine istoria: „Înainte să-mi închei prima formă a manuscrisului, m-a lovit această calamitate. [...] Dacă va ajunge în mâna unor oameni care o vor aprecia și va răzbi până în sate și orașe mari, atunci, chiar de-aș suferi o mie de mutilări, ce regrete să am?” Fiecare istoric, fiecare autor are același vis. Sima Qian mi-a fost prezent în gânduri în timp ce scriam...

Din rândul istoricilor în viață, o galaxie de experți distinși și străluciți au citit, discutat și corectat cartea de față, în parte sau fragmentar: le mulțumesc lui Dominic Lieven, profesor de istorie internațională, Școala de Studii Economice, Londra; Peter Frankopan, profesor de istorie globală, Oxford; Olivette Otele, profesor de moștenirea și memoria sclaviei, Școala de Studii Orientale și Africane, Londra; Thomas Levenson, profesor de scriere științifică, MIT; Sir Simon Schama, profesor de istorie și istoria artei, Universitatea Columbia; David Abulafia, profesor emerit de istorie mediteraneeană, Universitatea Cambridge; Abigail Green, profesor de istorie europeană modernă, Oxford. Îi mulțumesc lui Tom Holland pentru discuția despre când este corect să folosim „iudeu” și când „evreu”.

Dr. Henry Kissinger, secretar de stat al SUA între 1973 și 1977, a citit partea dedicată perioadei sale; am avut onoarea să discut despre crearea internetului cu Sir Tim Berners-Lee și cu Rosemary Berners-Lee. Îi mulțumesc lui Ben Okri.

Le mulțumesc următoarelor persoane pentru corectarea subiectelor respective:
Africa: Luke Pepera.

Americi: (SUA) Annette Gordon-Reed, Charles Warren, profesor de istorie juridică americană, Facultatea de Drept Harvard; Andrew Preston, profesor de istorie americană, Universitatea Cambridge; (America Centrală/de Sud) Matthew Restall, Edwin Erle Sparks, profesor de istorie latino-americană colonială, Colegiul de Studii Liberale de la Universitatea Statului Pennsylvania; (Brazilia) Lilia Schwarcz, profesor de antropologie, Universitatea São Paulo.

China: (veche) Michael Nylan, profesor, studii est-asiatice, Universitatea Berkeley; (Qin și mai târziu) Mark C. Elliott, Mark Schwartz, profesor de istorie chineză și central-asiatică, Universitatea Harvard.

Genetică/ADN: dr. Adam Rutherford.

Greci: Roderick Beaton, profesor Koraes emerit de istorie greacă și bizantină modernă, King's College, Londra; Armand D'Angour, profesor de cultură clasică, Oxford.

India/Asia de Sud: Tirthankar Roy, profesor de istorie economică, Școala de Studii Economice, Londra; dr. Tripurdaman Singh, Institutul de studii ale Commonwealthului, Școala de Studii Avansate, Universitatea Londra; Wiliam Dalrymple; dr. Sushma Jansari, curator, Colecțiile sud-asiatice, British Museum; dr. Imma Ramos, curator, Colecțiile sud-asiatice, British Museum; dr. Katherine Schofield,

lector senior de muzică și istorie sud-asiatică, King's College, Londra; pentru dinastia Sikh, Davinder Toor.

Iran: Lloyd Llewellyn-Jones, profesor de istorie antică, Universitatea Cardiff.

Japonia: dr. Christopher Harding, lector senior, istorie asiatică, Universitatea Edinburgh.

Ucraina: Serhii Plokhyy, profesor Mihailo Hrușevski de istorie ucraineană, Universitatea Harvard.

Mulțumirile mele următoarelor persoane pentru corecturile asupra subiectelor prezentate cronologic:

Preistorie: prof. Chris Stringer, cercetător-șef în evoluție umană, Muzeul de Istorie Naturală, Londra; (Sumeria/Mesopotamia) Augusta McMahon, profesor de arheologie mesopotamiană, Cambridge; dr. John MacGinnis, departamentul Orientul Mijlociu, British Museum.

Egiptul antic: Salima Ikram, profesor de egiptologie, Universitatea Americană din Cairo; Yasmine El Rashidi.

Roma antică: Greg Woolf, profesor titular Ronald J. Mellor de istorie antică la Universitatea California.

Drumurile Mătășii: Peter Frankopan.

Bizanț: Jonathan Harris, profesor de istoria Bizanțului, Royal Holloway, Universitatea Londra; Peter Frankopan.

Vikingi: Neil Price, profesor de arheologie, Universitatea Uppsala.

Rusia Kieveană/Moscovia: dr. Sergei Bogatyrev, profesor asociat, University College, Londra (autorul unei cărți în curs de apariție despre memoria familială în Rusia Kieveană).

Europa medievală/normanzi: Robert Bartlett, profesor emerit, Universitatea St Andrews.

Mongoli: Timothy May, profesor de istorie central-eurasiatică, Universitatea North Georgia.

Incași și azteci: Matthew Restall, profesor Edwin Erle Sparks de istorie colonială latino-americană, Colegiul de Studii Liberale Penn State.

Ethiopia: dr. Mai Musié, cercetător postdoctoral pe tematici privitoare la rasă și etnie în Antichitatea greco-romană, Universitatea Oxford; dr. Verena Krebs, Universitatea Ruhr Bochum; dr. Adam Simmons, Universitatea Nottingham Trent; dr. Bar Kribus, Universitatea Ebraică, Ierusalim.

Khmeri/Cambodgia: Ashley Thompson, profesor de artă sud-est-asiatică, Școala de Studii Orientale și Africane, Londra.

Portugalia/Imperiul Portughez: Malyn Newitt, profesor Charles Boxer de istorie, King's College, Londra; Zoltán Biedermann, profesor de istorie modernă timpurie, Școala de Limbi, Cultură și Societate Europene, University College, Londra
Spania/Imperiul Spaniol: dr. Fernando Cervantes, Universitatea Bristol.

Anglia secolului XVII: Ronald Hutton, profesor de istorie, Universitatea Bristol.
 Brazilia: Lilia Schwarcz.

Hawaii: Nicholas Thomas, profesor de antropologie socială, Cambridge.

Franța: Robert Gildea, profesor de istorie modernă, Worcester College, Oxford.

Saint-Domingue/Haiti: dr. Sudhir Hazareesingh, Balliol College, Oxford; John D. Garrigus, profesor de istorie, Universitatea Texas, Arlington.

Olanda/Imperiul Olandez: David Onnekink, profesor asistent de istorie la Universitatea Utrecht.

Germania: Katja Hoyer.

Războiul Rece: Sergey Radchenko, profesor emerit la Școala Johns Hopkins de Studii Internaționale Avansate.

Dr. N. Zaki a tradus textele din arabă. Keith Goldsmith a citit părțile despre SUA. Jago Cooper, Kate Jarvis și Olly Boles au contribuit la primele părți. Jonathan Foreman mi-a acordat multe ore de discuții despre istoria lumii.

Profesorii de excepție și mentorii care ne inspiră ne schimbă viețile: îi mulțumesc regretatei și admirabilei profesoare Isabel de Madariaga, care m-a învățat să scriu istorie în prima mea carte, *Ecaterina cea Mare și Potemkin*, lui Jeremy Lemon, regretatului Stuart Parsonson, lui Howard Shaw și lui Hugh Thompson.

Mulțumesc echipei care m-a sprijinit: doctorului Marcus Harbord, pentru sănătate; lui Rino Eramo de la Café Rino și lui Ted „Longshot” Longden de la The Yard pentru cafelele *cortado* care mi-au pus sângele în mișcare; lui Carl van Heerden și Dominique Felix pentru sesiunile de fitness spartane; Akshaye Wadhvani pentru tehnologia de ultimă generație. Le mulțumesc dragilor mei prieteni Samantha Heyworth, Robert Hardman, Aliai Forte, Tamara Magaram, Marie-Claude Bourrelly și Eloise Goldstein pentru ajutorul dat la partea despre Côte d'Ivoire.

Le mulțumesc editorilor mei de la Hachette, David Shelley, Maddy Price, Elizabeth Allen; eroicei Jo Whitford; și scriitorului Peter James, regele editorilor; fostei mele editoare Bea Hemming; în SUA, regretatului Sonny Mehta, lui Reagan Arthur și Edward Kastenmeier de la Knopf; și agenților mei fără egal Georgina Capel, Rachel Conway, Irene Baldoni și Simon Shaps.

Dedic această carte regretaților mei părinți, Stephen și April. Le mulțumesc soției mele, Santa, fiicei mele, Liloehka, și fiului meu, Sasha, că au tolerat trei ani de concentrare ermetică cu râsete, iubire și îngăduință: „Toți pentru unul, unul pentru toți.”

SIMON SEBAG MONTEFIORE
 Londra

INTRODUCERE

Când se retrage marea, apar urmele. Urmeele tălpilor unei familii pe plaja lângă care există acum un sat, în estul Angliei, în parohia Happisburgh. Cinci perechi. Probabil un bărbat și patru copii, care au călcat acolo cu 950 000–850 000 de ani în urmă. Au fost descoperite în 2013 și sunt cele mai vechi urme de tălpi ale unei familii găsite până acum. Nu sunt primele: se cunoșteau urme de tălpi și mai vechi în Africa, unde a început povestea omenirii. Dar acestea sunt cele mai vechi semne lăsate de o *familie*. Ele au fost inspirația pentru această istorie a lumii.

S-au scris multe istorii ale lumii, dar aceasta adoptă o abordare diferită: pe baza poveștilor familiilor de-a lungul timpului, prezintă o perspectivă nouă și proaspătă. Perspectiva aceasta mă atrage pentru că ne permite să facem legătura dintre mari evenimente și drame umane individuale, de la primii hominizi până azi, de la piatra ascuțită până la iPhone și dronă. Istoria lumii este un balsam pentru vremuri tulburi: avantajul ei este că oferă o perspectivă de ansamblu; dezavantajul este că implică o distanțare prea mare. Istoria lumii are adesea teme, nu oameni; biografia are oameni, nu teme.

Familia rămâne unitatea de bază a existenței umane, chiar și în epoca inteligenței artificiale și a războaielor galactice. Am țesut istoria din poveștile mai multor familii de pe fiecare continent și din fiecare epocă, folosindu-le ca stăvilari în calea iureșului poveștii umane. Este o biografie a unei multitudini, nu a unei persoane. Chiar dacă aria pe care o acoperă familiile acestea este globală, dramele le sunt intime: naștere, moarte, căsătorie, iubire, ură; se ridică, se prăbușesc, se ridică din nou, migrează, revin. Orice dramă de familie are multe acte. La asta se referea Samuel Johnson când spunea că orice regat este o familie și orice familie este un mic regat.

Spre deosebire de multe dintre istoriile cu care am crescut, aceasta este o adevărată istorie a lumii, nu una dezechilibrată prin concentrarea excesivă pe Marea Britanie și pe Europa, ci una care dă Asiei, Africii și Americilor atenția meritată. Faptul că se axează pe familie îi permite și să acorde mai multă atenție vieților femeilor și copiilor, două categorii nedrept ignorate în cărțile pe care le-am citit în școală. Rolurile lor, la fel ca forma familiei înseși, se schimbă pe arcu timpului. Scopul meu este să arăt cum s-au îmbinat fontanelele istoriei.

Cuvântul „familie“ are un aer de căldură și de afecțiune, dar, firește, în viața reală familiile sunt uneori păienjenișuri de lupte și de cruzimi. Multe dintre cele pe care le urmăresc aici sunt familii deținătoare de putere, în care intimitatea și căldura venite din protecție și din iubire sunt instantaneu contaminate și distorsionate de dinamica specifică și implacabilă a politiciii. În familiile deținătoare de putere, din intimitate vine pericolul. „Calamitatea“, după cum îl avertiza Han Fei Tzu pe monarhul său din China secolului II î.Hr., „îți va veni de la cei pe care îi iubești.“

„Istoria e ceva ce au făcut foarte puțini oameni în timp ce toți ceilalți arau câmpuri și cărau găleți cu apă“,¹ scrie Yuval Noah Harari. Multe dintre familiile pe care le-am ales sunt dintre cele care au mânuit puterea, dar altele cuprind și sclavi, doctori, pictori, romancieri, călăi, generali, istorici, preoți, șarlatani, oameni de știință, magnați, infractori... și iubiți. Ba chiar și câțiva zei.

Unele nume vă vor fi cunoscute, multe nu: aici urmărim dinastiile Mali, Ming, Medici, Mutapa, Habsburg, din Dahomey, Oman, Afghanistan, Cambodgia, Brazilia și Iran, Haiti, Hawaii; consemnăm faptele lui Genghis-Han, Sundiata Keita, împărăteasa Wu, Ewuare cel Mare, Ivan cel Groaznic, Kim Jong-un, Itzcoatl, Andrew Jackson, regele Henry al statului Haiti, Ganga Zumba, kaiserul Wilhelm, Indira Gandhi, Sobhuza, Pachacuti Inca și Hitler, alături de familiile Kenyatta, Castro, Assad și Trump, de Cleopatra, de Gaulle, Khomeini, Gorbaciov, Maria Antoaneta, Jefferson, Nader, Mao, Obama; Mozart, Balzac și Michelangelo; cezari, moguli, saudiți, familiile Roosevelt, Rotschild, Rockefeller, otomani.

Sinistrul coexistă cu plăcutul. Sunt mulți tați iubitori și mame iubitoare, dar și Ptolemeu al VIII-lea „Grăsanul“, care-și dezmembrează fiul și îi trimite bucățile mamei copilului; Nader Șah și împărăteasa Iris își orbesc fiii; regina Isabela își torturează fiica; Carol cel Mare e posibil să se fi culcat cu a lui; Kösem, mama unor mari conducători otomani, poruncește să-i fie strangulat fiul și, drept răzbunare, este sugrumată la ordinele nepotului ei; matroana Casei de Valois, Caterina de Medici, orchestrează un masacru la nunta fiicei ei, care, se pare, fusese sedusă sau chiar violată de fiii ei cu aprobarea mamei; Nero se culcă cu mama lui, apoi o ucide. Shaka își omoară mama, după care se folosește de crimă ca pretext pentru un măcel. Saddam Hussein își asmută fiii împotriva ginerilor. Uciderea fraților este endemică, până și în prezent: Kim Jong-un și-a omorât recent fratele pe o cale foarte modernă, folosind drept paravan o cascatorie de reality-show televizat și un gaz iritant ca otravă.

Urmărim și tragediile ficelilor adolescente, trimise de părinți distanți să se căsătorească cu străini din ținuturi îndepărtate, unde mor apoi în chinurile nașterii: uneori, căsătoriile facilitează o apropiere între țări, dar, de cele mai multe ori, suferințele tinerelor nu duc nicăieri, pentru că legăturile de familie erau complet subordonate intereselor de stat. Urmărim și povești ale unor femei vândute ca sclave — de exemplu Kösem — care se ridică până la cârma unor imperii. Să o luăm,

¹ Yuval Noah Harari, *Sapiens. Scurtă istorie a omenirii*, trad. Adrian Șerban, Polirom, Iași, 2017, p. 131. (N.t.)

de exemplu, pe Sally Hemings, sclavă și soră vitregă a soției decedate a lui Thomas Jefferson, însărcinată în secret cu copiii președintelui; sau pe Razia din Sultanatul Delhi, care ia puterea ca suverană, dar își găsește sfârșitul din cauza relației cu un general african; în al-Andalus, o fiică de calif, Wallada, devine poetă și libertină. Pe urmele familiilor alese, străbatem pandemii, războaie, potopuri și explozii economice și documentăm viețile femeilor din sat până pe tron, până în fabrică sau până în scaunul de prim-ministru, de la mortalitate maternă catastrofală și neputință legală la dreptul de vot, la avort și la contracepție; urmărim și traiectoria copiilor, de la o rată a mortalității infantile devastatoare până la munca industrializată și la cultul modern al copilăriei.

Aceasta este o istorie care se concentrează pe indivizi, pe familii și pe coterii. Există multe alte moduri de a aborda istoria la scara aceasta. Dar sunt un istoric al puterii; geopolitica este motorul istoriei mondiale, iar eu mi-am petrecut mare parte din carieră scriind despre conducători ruși. Acesta este genul de istorie pe care mi-a plăcut dintotdeauna să-l citesc: cuprinde patimi și furii, tărâmul imaginației și al simțurilor și mizeria vieții de zi cu zi, care lipsesc din tratatele de economie pură și de științe politice. Centralitatea acestei legături cu latura umană este o cale de a spune povestea globală care expune impactul schimbărilor politice, economice și tehnice, dezvăluind în același timp și cum au evoluat familiile. Cartea de față este încă o ciocnire în lupta îndelungată dintre structură și intenție, dintre forțele impersonale și caracterul uman. Dar cele două tabere nu se exclud reciproc neapărat. „Oamenii își făuresc ei înșiși istoria“, a scris Karl Marx, „dar și-o făuresc nu după bunul lor plac și în împrejurări alese de ei, ci în împrejurări care există independent de ei, împrejurări date și moștenite din trecut.“²

De multe ori, istoria este prezentată ca un șir de evenimente, de revoluții și de paradigme în staccato, trăite de oameni atent clasificați și precis identificați. Însă viețile familiilor reale dezvăluie altceva: oameni idiosincrasici, unici, care trăiesc, râd și iubesc de-a lungul deceniilor și secolelor într-o lume multistratificată, hibridă, liminală, caleidoscopică, lume ce sfidează categoriile și identitățile vremurilor de mai târziu.

Familiile și caracterele pe care le urmăresc aici tind să fie excepționale, dar, în același timp, dezvăluie multe despre epoca și despre locul în care au trăit. Este un mod de a privi evoluția regatelor și a statelor, interconectivitatea dezvoltării oamenilor și absorbția în diverse societăți a străinilor, amestecarea lor cu alții. În drama aceasta cu multe fațete, sper ca narațiunea simultană, cu fire împletite, dar individuale, să surprindă ceva din imprevizibilitatea și din contingenta dezordonate ale vieții reale în timp real, din senzația că se întâmplă multe într-o varietate de locuri și pe o varietate de orbite, din haosul și confuzia unei șarje de cavalerie amețitoare,

² „Oprește-te brumar al lui Ludovic Bonaparte“, în Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere alese în două volume*, ed. a 3-a, Editura Politică, București, 1966, vol. I, p. 207. (N.t.)

spasmodice, cu pumnii încheștați, adesea pe cât de crudă, pe atât de absurdă, întotdeauna plină de surprize vertiginoase, incidente stranii și personalități incredibile pe care nu le-ar fi putut prevedea nimeni. De aceea liderii cei mai de succes sunt vizionari, strategii transcendenți, dar și improvizatori, oportuniști, ființe tributare rateului și norocului. „Până și cel mai viclean dintre cei vicleni“, recunoștea Bismarck, „înaintează uneori ca un copil în întuneric.“ Istoria se clădește din interacțiunea ideilor, a instituțiilor și a geopoliticii. Când acestea se unesc într-o conjuncție fericită, se produc schimbări de proporții. Dar chiar și atunci, personalitățile sunt cele care aruncă zarurile...

Mergem pe urmele unor familii în sensul restrâns, dar și pe ale familiilor mânuitoare de putere în sens mai larg, adesea până la clanuri și triburi. Familia în sens restrâns este o realitate pentru oricare dintre noi din punctul de vedere al biologiei și pentru mulți dintre noi din cel al îngrijirii părintești, oricât de defectuoase; dinastiile mai ample sunt concepte artificiale care, cu ajutorul liantului asigurat de încredere și de legături de sânge, își păstrează puterea, își protejează averea și împart pericole. Dar cu toții le înțelegem instinctiv pe ambele: în multe privințe, suntem cu toții membri ai unor dinastii, iar această istorie a familiilor este o cronică a noastră, a tuturor. Doar că mijloacele folosite de familiile conducătoare și mizele pe care le au ele în joc sunt mai letale.

Atât în Europa, cât și în SUA, tindem să ne reprezentăm familia ca o unitate mică, una care nu mai prezintă importanță politică în epoca individualismului, a politicii de masă, a industrializării și a tehnologiei avansate, și să credem că nu mai avem atâta nevoie de familii ca pe vremuri. Există aici un sâmbure de adevăr, iar în ultimele secole familia a căpătat un alt aspect. Acolo unde nu există familii de renume, folosesc în continuare personajul și legăturile umane pentru a țese o națiune complexă, dar realitatea este că, în lumea noastră individualistă și presupus rațională, dinastiile au evoluat, dar nu au dispărut. Nici pe departe.

În timpul Revoluției Americane, Tom Paine a insistat că „monarhia ereditară este o poziție la fel de absurdă precum aceea de doctor ereditar“, dar pe atunci medicina, ca multe alte profesii, era adesea ereditară.

În democrațiile liberale de azi, ne mândrim cu politica pură, rațională, străină de clanuri, înrudiri și legături. Desigur, familia contează mult mai puțin. Dar mare parte din politică vorbește în continuare de personalitate și de patronaj la fel de mult cât vorbește de politici. Statele moderne, chiar și cele din America de Nord și din vestul Europei, sunt mai complexe și mai puțin raționale decât ne place să pretindem; instituțiile formale sunt subordonate adesea de rețele informale și de clii personale care includ rudenia: în democrații sau semidemocrații, nu e nevoie decât să ne amintim de familiile Kennedy și Bush, Kenyatta și Khama, Nehru, Bhutto și Sharif, Lee și Marcos, demo-dinastii care reprezintă garanția și continuitatea, dar care trebuie alese (și pot fi detronate prin alegeri). Cercetări actuale din SUA, India

și Japonia arată că dinastiile naționale se regăsesc la nivel local, în rândul familiilor din Congres și din alte organe ale statului. Ca să nu mai vorbim de numărul tot mai mare de conducători ereditari din Africa și din Asia care, în spatele deghizării unor instituții republicane, sunt în fapt monarhi.

„Rudenia și familia rămân o forță redutabilă“, scrie Jeroen Duindam, seniorul istoricilor dinastici. „Formele personalizate și durabile de conducere în domeniul politicii și al afacerilor tind să capete trăsături semidinastice chiar și în lumea contemporană.“

O carte de amploarea aceasta cuprinde multe teme: una dintre ele este efectul migrației asupra formării națiunilor. Urmărim familii stabile, dar și familii în mișcare, sau formate de mișcare: marile deplasări în masă ale familiilor — migrații și cuceriri —, care au creat fiecare rasă și fiecare națiune.

Nu putem scrie despre dinastii fără să scriem despre religii: conducători și dinastii au guvernat ca monarhi divini, agenți și uneori personificări ale voinței divine, convingere care, mână în mână cu legăturile de familie, a făcut succesiunea ereditară să pară firească, o reflexie a organizării naturale a societății prin descendență. După 1789, teologia dinastiei sacre a evoluat pentru a se adapta la noile paradigme naționale și populare, și, după 1848, la politica de masă. Religia tradițională, cu clopote și tămâie, este mai puțin predominantă azi, dar așa-numitele noastre societăți seculare sunt la fel de religioase ca ale strămoșilor, iar dreptele noastre credințe sunt la fel de rigide și de absurde ca ale religiilor vechi. O temă atotcuprinzătoare este, deci, cea a nevoii umane de religiozitate și de soteriologie, care conferă fiecărui individ, fiecărei familii și fiecărei națiuni o misiune sfântă care le dă sens și formă existenței. „Dacă dispui de acel *de ce?* al vieții“, spune Nietzsche, „te împaci cu aproape orice *cum?*.“³

Chiar dacă familia are forme diferite în funcție de epocă, iar puterea se află într-un continuu flux, există și un fenomen opus, de care puterea este strâns legată și căruia cartea de față îi acordă multă atenție: sclavia. Aceasta a fost de la început o trăsătură constantă a familiilor, sub forma sclavilor de casă (domestici), dar era vorba nu de familia celui legat prin sclavie, ci de a stăpânului. Sclavia zdrobea familii: era o instituție antifamilie. Acolo unde totuși existau familii în sclavie — în gospodăriile romane, în haremurile islamice sau în cazuri ca al lui Sally Hemings și Jefferson din America sclavagistă —, acestea presupuneau constrângere fără dreptul de a alege și, de multe ori, viol fără ocolișuri. Iată una dintre temele acestei istorii: pentru mulți, familia poate fi un privilegiu.

Scriu cartea aceasta într-o perioadă plină de schimbări interesante și de mult așteptate în domeniul literaturii istorice, reflectate în paginile de față: o atenție

³ Friedrich Nietzsche, *Amurgul idolilor*, trad. Alexandru Al. Șahighian, Humanitas, București, 2001, p. 5; v. și citat în Viktor Frankl, *Omul în căutarea sensului vieții*, trad. Silvan Guranda, Meteor Press, București, 2009, p. 51: „Cel care are un *de ce* pentru care să trăiască poate îndura aproape orice“. (*N.t.*)

sporită pentru populațiile din Asia și din Africa; interconectarea dintre politici, limbi, culturi; concentrarea pe rolul femeilor și pe diversitatea rasială. Dar istoria a devenit un amnar a cărui putere morală aprinde instantaneu făclii de cunoaștere și incendii necontrolate de ignoranță. E suficient să ne uităm la mediile coșmarești de pe Twitter și Facebook sau să le auzim mormăielile despre prejudecăți și conspirații ca să înțelegem că istoria este tot mai inflamabilă ca urmare a distorsiunilor digitale. În parte știință, în parte literatură, în parte misticism, în parte etică, istoria a fost importantă dintotdeauna pentru că trecutul, fie el o splendoare presărată cu aur sau o suferință eroică, și oricât de imaginar ar fi, posedă o legitimitate și o autenticitate, ba chiar o sancțitate întipărite în ființa noastră și exprimate adesea prin poveștile familiilor și ale popoarelor. Poate mișca mulțimi, crea națiuni, justifica măceluri și acte de eroism, tiranie și libertate, cu puterea tăcută a o mie de armate. De aceea, în forma sa cea mai înaltă, căutarea adevărului este esențială. Orice ideologie, orice religie și orice imperiu au căutat să controleze trecutul sfânt pentru a-și legitima actele prezente, de orice factură. Se fac destule încercări și azi, atât în Orient, cât și în Occident, de a îndesa forțat istoria în forma unei ideologii.

Vechea istorie copilăroasă despre „cei buni“ și „cei răi“ a revenit la modă, deși personajele pozitive și negative sunt altele. Însă, după cum a observat James Baldwin, „Un trecut inventat nu se poate folosi; trosnește și se sfărâmă sub presiunile vieții reale ca argila în sezonul uscat.“ Cel mai grăitor indiciu este uzul de jargon încâlcit. Așa cum a scris Foucault, jargonul ideologic este semnul unei ideologii coercitive: „tinde să exercite asupra celorlalte discursuri [...] un soi de presiune și o putere de constrângere“⁴, deoarece jargonul ascunde lipsa unei baze faptice, intimidează disidenții și le permite colaboratorilor să facă paradă de convenționalitatea lor virtuoasă. „În voința de adevăr, în voința de a articula discursul adevărat“, s-a întrebat Foucault, cu atenția-i obișnuită pentru esențial, „ce altceva e pus în joc dacă nu tocmai doriința și puterea?“⁵ Iar Baldwin a avertizat: „Nimeni nu e mai periculos decât cel care se închipuie curat la suflet: căci puritatea lui este, prin definiție, inatacabilă.“ Ideologiile istoriei rareori supraviețuiesc contactului cu dezordinea, cu nuanțele și cu complexitatea vieții adevărate. „Individul constituit din putere“, a notat Foucault în altă parte, „este în același timp vehiculul ei.“

Din necesitate, se dă multă atenție materiei întunecate a istoriei — război, nelegiuiri, violențe, sclavie și oprimare — pentru că acestea sunt realități ale vieții și forțe ale schimbării. Hegel vorbea despre cum putem privi istoria „ca un abator, pe care se jertfesc fericirea popoarelor, înțelepciunea statelor și virtutea indivizilor“⁶. Războiul este întotdeauna un factor accelerator: „Sabia spune mai mult adevăr decât

⁴ Michel Foucault, *Ordinea discursului*, trad. Ciprian Tudor, Eurosong & Book, București, 1998, p. 21. (N.t.)

⁵ *Ibid.*, p. 22. (N.t.)

⁶ G.W.F. Hegel, *Prelegeri de filozofie a istoriei*, trad. Petru Drăghici și Radu Stoichiță, Paralela 45, Pitești 2006, p. 45. (N.t.)

cărțile, tăișul ei desparte înțelepciunea de vanitate“, scrie Abu Tammam ibn Aws, poet irakian de secol XIX. „Cunoașterea se găsește în scânteierea lăncilor.“ Fiecare armată, a scris Troțki, „este o copie a societății și suferă de toate bolile acesteia, de obicei la o temperatură mai mare“. Imperiile — organizări statale definite prin conducere centralizată, masă continentală, amploare geografică, populație diversă — sunt omniprezente în multe forme: imperiile de stepă ale călăreților nomazi care au amenințat multe milenii societățile sedentare sunt foarte diferite de imperiile trans-oceanice europene care au dominat lumea între 1500 și 1960. Unele au fost create de un singur cuceritor sau de o singură viziune, dar majoritatea au fost cucerite și conduse ad-hoc, la întâmplare și în multe feluri. Marile puteri ale lumii de azi sunt „națiuni-imperiu“, în frunte cu China, America și Rusia, care combină coeziunea națiunii și amploarea imperiului cu o masă enormă, adesea la nivel de continent. La Moscova, imperialiști, susținuți de un nou ultranaționalism, controlează cea mai mare națiune-imperiu a lumii, iar rezultatele sunt letale. Turnirul geopoliticii (pe care Papa Iuliu al II-lea l-a numit „Jocul Lumii“) este implacabil; succesul este mereu temporar, iar costul în vieți omenеști este întotdeauna prea mare.

Multe nelegiuiri au fost neglijate și ascunse; acestea trebuie documentate în totalitate. În cartea de față, scopul meu este să scriu o istorie nuanțată, care îi prezintă pe oameni și formele lor de guvernare ca entități complicate, imperfecte, dar și generatoare de inspirație care sunt în realitate. Cel mai bun leac pentru relele trecutului este să revărsăm asupra lor lumina cea mai puternică; odată ce relele acelea ajung prea îndepărtate să mai poată fi pedepsite, iluminarea aceasta este cea mai adevărată ispășire, singura care contează. Această carte își propune să îndrepte asupra lor tocmai o astfel de lumină: ea face cronica reușitelor și a nelegiuirilor, oricine le-ar fi făptașii. Încerc să spun poveștile unui număr cât mai mare de nevinovați uciși, înrobiți sau oprimați: ori contează toată lumea, ori nu contează nimeni.

În ziua de azi avem norocul de a beneficia de metode științifice noi și fascinante (datare cu carbon, ADN, glotocronologie), care ne permit să aflăm mai multe despre trecut și să documentăm răul pe care îl fac oamenii planetei prin încălzire globală și prin poluare. Dar chiar și cu atâtea noi instrumente, în esență istoria vorbește tot despre oameni. Ultima mea călătorie înainte să încep lucrul la cartea de față a fost în Egipt: când am văzut fețele atât de vii din portretele mortuare de la Faiyum, m-am gândit cât de mult ne semănau oamenii aceștia din secolul I d.Hr. Ei și familiile lor au, într-adevăr, multe caracteristici comune cu noi, cei din ziua de azi, dar diferențele sunt la fel de mari. În viețile noastre, ni se întâmplă adesea să-i înțelegem prea puțin pe oamenii pe care îi cunoaștem îndeaproape. Prima regulă a istoriei este să fim conștienți de cât de puțin știm despre oamenii trecutului, despre cum gândeau, despre cum funcționau familiile lor.

Este o provocare să evităm teleologia, să nu scriem istorie ca și cum rezultatul ei ar fi fost cunoscut de la bun început. Istoricii nu sunt profeți iscusiți, dar se pricep

să profețească viitorul când știu ce s-a întâmplat. Însă, de multe ori, ei nu sunt atât cronicari ai trecutului sau privitori în viitor, cât pur și simplu oglinzi ale propriului prezent. Singura cale de a înțelege trecutul este să ne desprindem de prezent: misiunea noastră este să căutăm cât mai multe date pentru a documenta viețile generațiilor trecute — mici, mari și cuprinzătoare cât întreaga planetă — folosindu-ne de tot ce cunoaștem.

Un istoric al lumii, a scris al-Masudi în Bagdadul secolului IX, este ca „un om care, găsim perle de toate felurile și culorile, le adună într-un colier și face din ele o podoabă pe care stăpânul ei o păstrează cu mare grijă“. O astfel de istorie a lumii îmi doresc să scriu.

Pașii familiei de pe plaja Happisburgh au fost distruși repede de maree, dar aveau să treacă multe sute de mii de ani până să înceapă ceea ce numim istorie.